

Вірую в Бога... Але що це є віра? Якщо задумаємося, що означають ці слова, якщо поглянути на них «із-зовні», це твердження – «Вірую в Бога» – стає загадковим, навіть якщо перед тим ми мали враження, що це розуміємо.

Перш за все, очевидно, що віра є чимось іншим від знання, щонайменше від знання в звичайному сенсі цього слова. Коли я кажу : «Вірую в Бога», тобто знаю, що Бог існує – цей вид знання зовсім неспівставний з тим знанням, що, наприклад, у моїй кімнаті знаходиться стіл або надворі падає дощ. Таке знання, яке ми називаємо об'єктивним знанням, не залежить від мене, але проникає в мою свідомість незалежно від моєї волі, від мого свобідного вибору. Воно є «об'єктивним», і я – суб'єкт, особа, всередині мене – можу лише його прийняти та вчинити його своїм.

Однак, коли я кажу: «Вірую в Бога», це ствердження вимагає вибору, рішення; інакше кажучи, вимагає дуже особистої участі цілої моєї істоти. Але коли ця особиста участь, цей вибір зникає, тоді моя віра вмирає, стає практично неіснуючою. І так, справжня такого роду віра стає дуже далекою від наших здібностей та досягнень, і при тому ми не можемо перемінити нашу віру в об'єктивний елемент, завжди рівний сам собі, як невід'ємну частину наших переконань та нашого бачення світу.

Багато людей звертається до Бога в страху, в нещастях, в терпінні, але в той час, коли ці труднощі зникають, ці люди повертаються до звичайного життя, яке не має більше нічого спільного з вірою та живуть так, немовби Бог не існував. Ще більш численними є ті, які вірують не стільки в Бога, але в релігію, як не дивно це може здаватися. Ці люди почуваються добре в Церкві, віднаходять в ній потіху та розраду. Багато з них вже від самого свого дитинства звикли до цієї «сакральності» (святості) Церкви та релігійних обрядів. Там все є прекрасним, глибоким, таїнственным, не так як у повсякденному житті – недобре та погано. Вони ототожнюють себе з цією «релігійністю», ніколи не вникаючи у її глибину. Релігійність, натомість, не має нічого спільного з «реальним» життям. Релігійність пропонує добрі та чисті «досвіди», допомагає жити. Проте згідно з цією схемою, релігійність є відокремлена від життя і життя відокремлене від релігійності.

Вкінці існує третя категорія людей. Йдеться про тих, які вважають релігію чимось корисним і необхідним для людського суспільства, для нації, для родини, для дітей, для тих, які вмирають, і для хворих, для підтвердження чесності та моральності; йдеться про тих, які зводять релігію до власної вигоди. Дуже часто матері звертаються до священника з проханням, щоб викоринив з серця їхній дітей цей чи інший поганий нахил: «Отче,

скажіть моїй дитині, що Бог все бачить, отож вона буде мати страх і не зробить тої чи іншої речі».

Релігія як допомога і розрада. Релігія як певний вид захоплення святим і надприродним. Релігія як користь. Говориться, що у всьому цьому є лише частина правди. Проте, коли релігію зводиться тільки до цього, вона не є більше вірою, про яку говорить Апостол на світанку християнства: «Віра є заперукою того, чого сподіваємося, – доказ речей невидимих» (Євр 11,1).

Роздумаймо над тими дивними словами: «заперука того, чого сподіваємося, – доказ речей невидимих». Видаються дивними, тому що кожне з них, на перший погляд, містить в собі певну суперечність. Якщо я знаходжуся на етапі очікування чогось, на етапі надії, то тільки тому, що ця річ ще не зреалізувалася, інакше, не було б більше чого очікувати, на що надіятися. Оскільки більше це стосується невидимого, тобто того, чого неможливо спостерігати чи досліджувати. Як можна побачити, розпізнати, отримати певність чогось справжнього та правдивого, якоїсь дійсності, добра, яке посідаємо? Тим не менш, саме завдяки цим, на перший погляд, парадоксам апостол визначає віру. Слід зазначити, передовсім, що це визначення не містить слова «Бог». Це слово появиться в наступних віршах. Проте тут говорить про віру, як про особливу умову, характерну для людини – як про дар, що його має людське буття.

Але про який дар говориться? На це питання можна відповісти, що йдеться про певне стремління, притягання (привабливості), очікування бажаного, передчуття чогось іншого, для чого варто жити.

І тут є дещо трохи дивне: майже так само визначає людину атеїстичний філософ Жан-Поль Сартр: «Людина, – каже він, – є безцільною (даремною) пристрастю». Він називає цю пристрасть, це прагнення «даремним», тому що, на його переконання, воно оманливе й насправді людині нікуди прагнути, нічого очікувати, нічого бажати. Але важливо те, що і він знаходить в людині це очікування і спрагу. Так ось віра, повертаючись до апостола Павла, це знання того, зустріч з тим, чого людина, сама можливо того й не знаючи, очікує; прагнення і жага, які і визначають її життя. Без цієї спраги, без цього очікування не було б і зустрічі. І коли б не було того, чого людина прагне, то не було б в людині й цього очікування. В цій зустрічі невидиме стає впевненістю, чимось, що відчуваю як моє, як дійсність.

Все це означає, що віра, в християнському досвіді, є плодом і проявом не просто певного знання, не є вираженням певного розумування чи аналізу, не є результатом інтелектуального розрахунку, але в той же час не є навіть просто релігійними емоціями, які в один момент можуть появитися і потім зникають. Віра по суті – це зустріч, реальна зустріч між тим, що знаходиться глибше в людині – тою спрагою, яка є так виразною її частиною – з Тим, до Кого ця спрага є спрямована, навіть якщо ми цього не є свідомі. Про цю зустріч, про це «здійснення очікуваного» і «впевненість у невидимому», найкраще сказав Святий Августин: «Ти створив нас для себе, Господи, і наше серце неспокоїне, допоки не спочине в Тобі». Проте це і провадить нас до третього, найбільш таїнственного слова в нашому визнанні віри: «Вірую в Бога», це веде нас до слова Бог.

«Бога ніхто ніколи не бачив» (Йо 1,18). Це сказав не атеїст і не віруюча людина, що сумнівається у своїй вірі, ані хтось, хто зайнятий своїми справами і для піднесених тем не має часу. Це сказав апостол Йоан, чия пристрасна, вогненна віра крізь тисячоліття обпалює кожного, хто бере в руки його послання.

«Бога ніхто ніколи не бачив». Але що ж тоді означає ця споконвічна віра? На що, на кого вона спрямована? Що вкладає людина в це таїнственне, найбільш логічно нез'ясовне з усіх створених людиною слів? До цих пір, кажучи про твердження «я вірую в Бога», я говорив про два перших слова цього твердження: про «я», з якого воно починається, і про віру, яку «я» ісповідаю. Я говорив про віру, що це, перш за все, якась віддача себе або самовіддача, але яка тільки тому і лише тоді можлива, коли людина знає, дізнається те, чому вона себе віддає, подібно до того, як і любов спалахує в душі одночасно з появою коханого. Але ось улюбленого ми бачимо, і бачачи – знаємо, і дізнаючись – любимо. А Бога «ніхто ніколи не бачив». Чи означає це, що ми Його відчуваємо?

Тут розкривається бідність, недостатність, безпорадність слів, коли ними потрібно висловити головне та ще й до кінця невисловлене. Бо цілком очевидно, що слово «почуття», «відчувати» може означати стільки різних станів, розумових рухів, настроїв, що на ньому одному не побудуєш, з одного нього не виведеш віри. Так, звичайно, почуття, але почуття найглибшим чином відмінне від усіх інших почуттів, дійсно, по відношенню до них – чужорідне. Бо про почуття можна сказати те, що часто говорять про смаки: «Про смаки не сперечаються» – одному подобається одне, іншому – інше. Один відчуває так, другий – по-іншому. І якщо віра – тільки одне з таких швидкоплинних почуттів, якщо вона залежить від наших минутих емоцій, то, дійсно, про неї не посперечаєшся. А саме до такого «почуття», до такої суб'єктивної емоції і зводять віру ті, хто бореться з нею. Один, – кажуть вони, – вірить у таємниче і погане число 13, інший – в наговори і заклинання, третій – у святу воду, четвертий – ще у щось, і ось виходить так, що за вірою не стоїть будь-якого твердого знання (бо «Бога ніхто ніколи не бачив»), ані навіть однорідного почуття, бо почуття оснований на емоційному складі даної людини.

Тому, повторюю, слова «почуття» недостатньо або ж воно має бути уточнене, очищене від усього, що в ньому не є якраз самою вірою.

Так ось, в чому ж тоді самотність, абсолютна особливість того почуття і стану, який ми називаємо вірою? У тому, звичайно, що вона є відповіддю, а відповідь не тільки припускає наявність того, кому ми відповідаємо, але і засвідчує цю наявність.

Віра є рухом відповіді не однієї лише душі, а всієї людини, всієї її істоти – раптом щось почула, раптом щось побачила і віддає себе цьому руху. Мовою християнства це можна виразити так: віра походить від Бога, від Його ініціативи, від Його поклику. Вона є завжди відповіддю Богові, відданням людиною себе Тому, Хто дарує себе. Як дивовижно сказав Паскаль: «Бог говорить нам: ти не шукав би мене, якби вже не знайшов». І тому що віра – це відповідь, рух відповіді, в ній завжди залишається і шукання, і прага, і прагнення. Я шукаю в собі, в своєму досвіді, у своєму почутті відповіді на питання – чому я вірю? І ось, не знаходжу його.

Чим є Бог для мене? Пояснення світу і життя? Ні, бо мені очевидно, по-перше, що не через це пояснення я вірю в Нього, і по-друге, що моя віра в Бога якраз і не «пояснює» раціонально всіх таємниць і загадок світу. Мені доводилося не раз в житті стояти біля ліжка вмираючої в страшних муках дитини. І що ж? Як я міг пояснити що-небудь оточуючим, довести, виправдати, як кажуть, «релігійно» ці муки і цю смерть? Ні. Я тільки міг сказати: Бог тут, Бог існує. Я міг лише визнати всю незмірність цієї присутності з нашими скорботними земними питаннями. Ні, звичайно, віра не появляється з потреби в якомусь поясненні. Але тоді, звідки ж вона приходить? Від страху загробних мук, від боязні повного зникнення, від закладеного в мені пристрасного і, врешті-решт, егоїстичного бажання не зникнути? Ні, і це не є причиною моєї віри, бо дитячим лепетом видаються мені найрозумніші філософські міркування про загробний світ, вічності і так далі.

Що я знаю про все це? І що можу іншим сказати? І не тому я вірю в Бога, що я хочу загробного життя і вічності, а для того вірю в життя вічне, тому що вірю в Бога. Але тоді на питання всіх питань – чому я вірю? – я можу відповісти тільки одне: тому що Бог дав мені цю віру і дає її постійно. Дав саме як дар, як подарунок. В цьому переконає мене та абсолютно ні від чого в світі не залежна радість, той абсолютно ні від чого в світі та житті не залежний мир, що їх я відчуваю в собі. Не завжди, рідко, іноді, в ті хвилини, коли слово Бог перестає бути словом, а стає якби водою, по якій ллється лавина світла, любові, краси, ллється саме життя.

«Мир і радість у Святому Дусі» (Рм 14,17), – так сказав апостол Павло і немає інших слів, бо, коли віриш і живеш вірою, вже і слів не треба, і вони майже неможливі. Але хтось може запитати: чому ж не всім дано цей дар, цей подарунок віри? Чому одні вірять, а інші не вірять? Що ж це – вибраність? І чому є ті, хто вірив і віру втратив? Все це важливі, головні питання.

У твердженні «Я вірю в Бога» ми розпізнали, відчули, нехай навіть і неявно, «навпомацки душі», перш за все якийсь дар, дарунок з висоти. Я не стільки свідомо, дедуктивно, розумно приходжу до віри в Бога, скільки знаходжу її в собі, знаходжу з подивом, радістю і вдячністю. Знаходжу як присутність, таїнственну, але настільки ясно відчутну, Того, Хто є всім – миром, радістю, тишею, світлом. Ця присутність не може бути від мене, бо немає ні в мені, ні в навколишньому мені світі ані цієї радості, ані світла, ані тиші. Звідки ж вони? І ось я кажу слово, яке все це виражає, все це називає і яке у відриві від цього досвіду, від достовірності цієї присутності не має ніякого сенсу: я кажу слово «Бог». Я не міг би сказати цього незрозумілого слова, якби не було в мене цього досвіду, однак, вимовляючи його, я якби звільняю цей досвід, це почуття від їх суб'єктивності, скороминущості, розпливчастості. Я називаю його зміст і тим самим приймаю цей дар і віддаю йому, зворотним рухом всього мого ества, самого себе.

«Я вірю в Бога». І ось виявляється, що ця віра, яку я знайшов на самій глибині своєї душі, не тільки моя, не тільки мій особистий, неповторний, невисловлений досвід, а що вона по-новому пов'язує мене з людьми, з життям, зі світом, виявляється якби звільненням від самотності, на яку, в тій чи іншій мірі, приречені всі люди. Бо якщо радісним було знаходження віри в собі, в своїй душі, в своїй свідомості, то не менш радісним виявляється знаходження тієї ж віри, того ж досвіду також в інших. І не лише зараз, тут, навколо себе, в людей, схожих зі мною, але й через століття, через простір. Ось відкриваю я древню книгу, написану більш, ніж за тисячу років до нашої ери, в світі майже зовсім не схожому на наш, теперішній, і читаю:

«Господи, Ти мене випробував і знаєш.

Знаєш мене, коли сиджу і встаю я. Думки мої здаля розумієш.

Чи ходжу я, чи спочиваю, ти добре бачиш; тобі відомі всі мої дороги.

Бо ще нема й слова на язиці у мене, а ти, Господи, вже все знаєш.

Ти ззаду й спереду мене оточуєш, кладеш на мене твою руку.

Що за предивне знання! Для мене занадто високе, недосяжне воно!

Куди мені піти від духу твого? Куди мені втекти від обличчя твого?

Зійшов би я на небо – ти там еси, ліг би я у Шеолі – і там ти.

Взяв би крила зірниць, осівся б на край моря, – і там рука твоя мене б водила, і твоя

десниця мене б тримала.

Сказав би я: Принаймні тьма нехай мене покриє, і світло, неначе ніч, мене сповіє, – та навіть темрява для тебе не занадто темна; і ніч, немов день, світить. Так темрява, як і світло!

Ти створив моє нутро, ти мене виткав в утробі матері моєї.

Хвалю тебе, що сотворив мене так дивно; діла твої предивні, ти душу мою знаєш вельми добре ...

Як мені тяжко думки твої збагнути, Боже! Яка їх сила!

Я полічив би їх, та їх від піску більше; якби й скінчив, я був би ще з тобою ...

Вивідай мене, о Боже, і спізнай моє серце випробуй мене й спізнай мої задуми!

І подивись, чи є в мені якась лиха дорога, і веди мене дорогою давньою».

Це псалом 139, молитва, написана кілька тисяч років тому. Але от я читаю її і дивуюся: Господи, та це ж все якраз так, як я відчуваю і переживаю, це мій досвід, це про мене і від мене сказано, і навіть ці дитячі слова, ця недорікуватість, що намагається виразити, «виспівати» те, що вище слів, – усе це моє. Це означає, що віра живе століттями, значить мільйони людей відчували те ж саме, і наповнюється серце радістю, коли від надмірної віри спалахують ці дивовижні слова: «Та навіть темрява для тебе не занадто темна; і ніч, немов день, світить. Так темрява, як і світло!». У цьому світлі я по-новому бачу світ, незважаючи на всю його темряву, він світить для мене первозданним світлом: дійсно «діла Твої предивні, Ти душу мою знаєш вельми добре ...». Я по-новому бачу і усвідомлюю себе, грішного, слабкого, що боїться, поневоленого, і повторюю слова псалма: «Хвалю Тебе, що сотворив мене так дивно ...». Тому що дане мені це таїнственне внутрішнє знання, тому що можу я дізнатися те, що з висоти, дивне і славне, можу бажати високого проводу і високого життя, можу розрізнити між небезпечною дорогою, що веде до загибелі і дорогою, що веде до вічного життя.

І ще багато мені відкривається цією вірою: дізнаюся, що все в світі говорить про Бога, об'являє Бога, світиться Ним: променистий ранок і нічна темрява, щастя і радість, страждання і горе. І якщо так багато не бачить цього, то тому, що я і подібні мені віруючі виявляємося занадто слабкими свідками віри, тому що з самого дитинства ми оточуємо людину дріб'язковістю, брехнею, навіюємо їй не шукати і не жадати глибини, а бажати маленького і примарного щастя та маленького примарного успіху, тому що приковуємо її увагу до суєти і марноти. І ось заростає в ній таємний орган світла та любові і світ наповнюється липкими темнотами невіри, скепсису, і далі – егоїзму, ненависті і злоби. Але і в цих сутінках, і в цьому страшному падінні та зраді не покинув нас Бог. І мої слабкі слова про віру в Бога були б порожніми, якщо б, на закінчення, я не визнав віру вже не просто в Бога, а в Ту єдину Людину, в якій Бог прийшов у світ, а в світі – до кожної людини, щоб спасти і відродити її.

«Я вірую в Бога». Але Бог – в повноті радості і володіння – відкривається у Христі.

Джерело: Alexander Schmemmann, Credo...Il Simbolo di fede, Lipa, Roma 2012 (Український текст взято з [сайту Української парафії свв. Сергія і Вакха у м. Римі](#)).